

Alexandru Florian, Ana Bărbulescu

ELITA CULTURALĂ ȘI DISCURSUL ANTISEMIT INTERBELIC

Prefață de Armin Heinen

EDITURA INSTITUTULUI NAȚIONAL PENTRU STUDIAREA
HOLOCAUSTULUI DIN ROMÂNIA „ELIE WIESEL”

POLIROM
2022

Institutul Național pentru Studierea
Holocaustului din România „Elie Wiesel”

© 2022 by Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România
„Elie Wiesel”

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

www.inshr-ew.ro

Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”
București, B-dul Dacia nr. 89, sector 2, 020052

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

FLORIAN, ALEXANDRU

Elita culturală și discursul antisemit interbelic / Alexandru Florian, Ana Bărbulescu ;
pref. de Armin Heinen. – București: Editura Institutului Național pentru Studierea
Holocaustului din România „Elie Wiesel”; Iași: Polirom, 2022

ISBN 978-606-94526-9-1
ISBN 978-973-46-9283-5

I. Bărbulescu, Ana
II. Heinen, Armin (pref.)

94

Printed in ROMANIA

Cuprins

<i>Prefață. Nu au fost eroi. Despre nevoia de a înțelege complexitatea culturii memoriei (Armin Heinen)</i>	<i>7</i>
<i>Preambul</i>	<i>15</i>
Mircea Vulcănescu, un caz controversat: intelectual public sau criminal de război? (Alexandru Florian).....	17
Nicolae Iorga și evreii: despre cum balaurul a devenit frate și apoi din nou balaur (Ana Bărbulescu).....	53
A.C. Cuza, evreii și lupta împotriva lui Satan (Ana Bărbulescu)	83
Octavian Goga: același sânge, același suflet și același dușman (Ana Bărbulescu)	103
Nae Ionescu: națiunea, Dumnezeu și evreii (Ana Bărbulescu).....	131
Nichifor Crainic: neamul regal al acestui pământ și invazia paraziților (Ana Bărbulescu)	157
Vintilă Horia între fascism și o posteritate cosmetizată (Alexandru Florian)	181
Radicalismul de dreapta, un curent cultural interbelic la final (Alexandru Florian)	221

Pornind de aici, devine evident că, pentru a reconstrui corect portretul pe care Goga îl construiește evreului, este necesar să recuperăm modelul identitar cu care lucrează acesta. Care erau criteriile relevante pe care le folosea pentru a defini granițele grupului de apartenență? Cum se încadrează evreul în interiorul acestui model simbolic? Care este imaginea asociată evreului? Care sunt mijloacele prin care se poate rezolva „problema evreiască”?

În centrul modelului identitar propus de Goga se află sufletul nemuritor al neamului. Ideea apare devreme, încă înainte de Primul Război Mondial⁷, și va urmări ca un fir roșu întreaga sa publicistică. Acest suflet național este cel ce dă continuitate și asigură unitatea transistorică a poporului. Este datul comun împărtășit de toți cei care aparțin neamului și cheia unității acestuia⁸. Important de subliniat, supraviețuirea acestui suflet național este condiționată de blocarea influențelor străine: „Fiecare neam își are limba lui, legea lui, portul lui, cântecele și jocurile lui, datinile străvechi. Schimbându-se acestea, s-a schimbat sufletul aceluia popor”⁹.

Dacă această specificitate sufletească este pierdută, sufletul strămoșilor dispare și poporul a murit chiar dacă indivizii continuă să trăiască. Poporul a murit, subliniază Goga, pentru că „duhul care-i ocrotea” a murit, iar asupra lui „s-a coborât duh străin”¹⁰. În conformitate cu această definiție a realității, țărâna ce a renunțat la suveică pentru a cumpăra produse de serie sau învățătorul și preotul care predau celor tineri cântec străin sunt echivalați cu trădătorii de neam pentru că prin fapta lor neamul se înstrăinează de amintirea strămoșilor¹¹.

Această specificitate a sufletului neamului, această „demarcație sufletească”, este rezultatul unui „mister de procreație etnică”¹². Din nou,

7. Octavian Goga, „Moștenirea noastră”, în *idem*, *Naționalism dezrobitor. Permanența ideii naționale*, București, Editura Albatros, 1998, pp. 14-17. Articolul a apărut inițial în volumul *O seamă de cuvinte*, Sibiu, 1908.

8. Octavian Goga, „Coșbuc. Discurs de recepție în Academia Română”, în *idem*, *Naționalism dezrobitor. Permanența ideii naționale*, ed. cit., p. 203.

9. Octavian Goga, „Moștenirea noastră”, în *idem*, *Naționalism dezrobitor. Permanența ideii naționale*, ed. cit., p. 16.

10. *Ibidem*.

11. *Ibidem*, p. 17.

12. Octavian Goga, „Pânze de paianjeni”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ediție îngrijită, prefață și notă bibliografică de Teodor Vârgolici, București, Editura Scripta, 1992, p. 126.

originea neamului este plasată într-un spațiu mitic, dincolo de istorie și parcă dincolo de timp.

Sufletul transistoric al neamului vorbește prin scriitorii acestuia, iar opera de artă „cuprinde în sine deodată trecut, prezent și viitor”¹³. Consonant cu această idee, în opera lui Eminescu regăsim misterul traco-roman al începutului, gloria Evului Mediu românesc și tensiunile deceniului trei al secolului XX¹⁴, pentru că prin vocea poetului vorbește sufletul neamului care rămâne neschimbat de-a lungul istoriei, dând glas reușitelor și nevoilor poporului.

Sufletul neamului însă pare că își extrage seva, esența din solul istoric al neamului și din relația neintermediată cu acesta. Eminescu devine, astfel, „o incarnație a solului”, iar scrisul său, „un fel de hașiș românesc, pe care organismul străin îl refuză”¹⁵. Capacitatea de a înțelege opera lui Eminescu și de a rezona cu creația literară a acestuia este direct proporțională, în viziunea lui Goga, cu „numărul de loturi cu care te-a înzestrat soarta în cimitirele noastre”¹⁶. Încă o dată teritoriul, care ar trebui să funcționeze ca o sursă de solidaritate orizontală, este valorizat diacronic și utilizat pentru a delimita o comunitate de descendență circumscrisă teritoriului național. Avem deci o comunitate fundamentată pe descendență, circumscrisă unui anumit teritoriu și caracterizată de ceea ce Goga numește unitate de suflet, păstrată intactă de-a lungul mileniilor: „Ca la un lac cu adâncimi mari viforele au bătut valurile de la suprafață și au pătat adesea oglinda lor, în alvia de jos, însă unda a rămas limpede și pură”¹⁷.

Satul este și la Goga „cel mai mare rezervor de energie națională” și sinteza ce adună laolaltă „marele tot”¹⁸, adică neamul. De data aceasta însă, accentul nu mai este pus pe o presupusă înrudire sufletească a celor ce formează neamul românesc sau pe încarnarea în timp istoric a acestui suflet național transistoric, ci pe unitatea de sânge pe care se fundamentează neamul.

13. Octavian Goga, „Rostul scriitorilor”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 32.

14. Octavian Goga, „Monumentul lui Mihai Eminescu. Cuvântare rostită la Sîn Nicolaul Mare”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 53.

15. Octavian Goga, „Pânze de paianjeni”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 120.

16. *Ibidem*.

17. Octavian Goga, „Coșbuc. Discurs de recepție în Academia Română, Cultura Națională, 1923”, în *idem*, *Naționalismul dezrobitor. Permanența ideii naționale*, ed. cit., p. 203.

18. Octavian Goga, „Fragmente biografice”, în *idem*, *Naționalismul dezrobitor. Permanența ideii naționale*, ed. cit., pp. 415-416.

Această unitate de sânge pare că mută discuția în cadre biologice și, într-o anumită măsură, asta se și întâmplă. Astfel, Goga formulează în mod explicit ideea existenței unui particularism al rasei românești exprimat în termeni biologici, ai sângelui. Există un ritm invariabil al rasei care asigură continuitatea și supraviețuirea acesteia în timp¹⁹, afirma Goga. Iar supraviețuirea acestui fir milenar, asemeni sufletului neamului, te pune în contact cu eternitatea²⁰. Sângele și sufletul conlucrează pentru a demonstra unitatea transistorică a neamului.

Diferențierea și lipsa contactului cu ceilalți au fost condițiile supraviețuirii noastre; acest separatism autoimpus, „autoîngrădire” în limbajul utilizat de Goga, a făcut ca, pentru poporul român, timpul să treacă fără a lăsa urme:

Aici în Carpați, unde ne-am pitit sub năvălirile barbare, adăpostindu-ne atât de bine sub brazi și stânci încât istoria universală, aproape o mie de ani, ne-a pierdut urma, noi am perpetuat neștirbită conștiința diferențierii de rasă²¹.

Cu alte cuvinte, această identitate de rasă aparține de ordinea naturală, dar poate fi pierdută dacă nu este evitat contactul cu străinii. În aceeași logică, Goga declară că aceia dintre români care, aflați în străinătate, critică patria mamă nu mai sunt români de sânge pentru că nu mai vorbesc în numele particularismului de rasă²². La fel, românii de sânge, influențați de culturile străine, pierd contactul cu fibrele ascunse ale românității și, deși încă pot vorbi sau scrie românește, sunt, de fapt, stăpâniți de „un duh străin”²³. Vedem cum rasa și sufletul neamului funcționează după aceleași reguli, iar contactul cu alte popoare și/sau culturi pune în pericol supraviețuirea acestora.

Mai mult, există un continuum pe care se manifestă această potențialitate a rasei ce pare a varia în funcție de gradul de izolare pe care

19. Octavian Goga, „Idea națională. Conferință în fața studenților universitari din Cluj”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 48.

20. Octavian Goga, „După renunțarea principelui Carol”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 191.

21. Octavian Goga, „Idea Unirii. Conferință la Radio pentru tineret”, *Țara noastră*, an XI, nr. 3, 8 februarie 1931, p. 65. Pentru aceeași idee, vezi Octavian Goga, „Internaționala verde”, *Țara noastră*, an V, nr. 46, 16 noiembrie 1924, p. 1454.

22. Octavian Goga, „O mare rușine”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 77.

23. Octavian Goga, „Două mentalități: Budapesta-București”, *Țara noastră*, an XI, nr. 4, 22 februarie 1931, p. 100.

îl manifestă diferitele comunități umane. Pentru spațiul românesc, afirmă cu tărie Goga, Ardealul și cu precădere județul Sibiu, pentru că s-au păstrat în izolare, adăpostesc „cea mai înaltă expresie intelectuală și fizică a țărănimii, (...) sinteza cea mai pură a rasei noastre”²⁴.

„Intelectuală” și „fizică” spune Goga, iar sublinierea nu este întâmplătoare, ambele aspecte fiind fundamentale pentru a înțelege retorica identitară propusă de acesta. Astfel, pe de o parte, Goga își argumentează punctul de vedere pledând pentru existența unei comunități de descendență în numele căreia se manifestă instinctul unei înrudiri de sânge, iar această înrudire de sânge este cea care legitimează existența României ca stat național²⁵. Pe de altă parte însă, seva de viață a unui popor este generată de subconștientul milenar al acestuia²⁶. Sufletul unitar al poporului este cel care trezește la viață particularismul de rasă și face posibilă apariția unei vieți de stat²⁷. Neamul, cu alte cuvinte, cuprinde sânge și spirit, ambele trebuind a fi păstrate nepătate pentru a menține neatins acest organism milenar care este poporul.

Individual, fiecare dintre noi împlinește într-o măsură mai mică sau mai mare această potențialitate a rasei, însă în anumite caractere exemplare se realizează însăși reîncarnarea nucleului ancestral al rasei. Un astfel de exemplu este, în viziunea lui Goga, generalul Averescu, despre care acesta observa că este „mai român decât alții, e continuarea directă a rasei ancestrale”²⁸, sinteza țaranului român. La fel, Nicu Filipescu, fost primar al Bucureștiului (februarie 1893 – octombrie 1895), este descris de Goga drept întruparea însușirilor rezumative ale rasei: „(...) pretutindeni își plimba românitatea de pur-sânge”²⁹.

Filipescu a murit în 1916, dar dispariția sa este numai aparentă, explică Goga, întrucât prin el s-a întrupat sufletul neamului, iar acesta din urmă nu moare niciodată. Într-un articol publicat inițial în 1917,

24. Octavian Goga, „Rehabilitarea Ardealului”, *Țara noastră*, an IV, nr. 3, 21 ianuarie 1923, p. 84.

25. Octavian Goga, „Avem Patriarh”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 284.

26. *Ibidem*, p. 285.

27. Octavian Goga, „Taina învierii noastre”, *Țara noastră*, an V, nr. 17, 27 aprilie 1924, p. 510.

28. Octavian Goga, „Prefață”, în *Uzurparea de la 4 iunie 1927 în lumina discursurilor și declarațiilor D-lui General Al. Averescu*, București, Institutul de Arte Grafice „Îndreptarea”, f.a., p. V.

29. Octavian Goga, „Nu moare Filipescu...”, *Țara noastră*, an IX, nr. 48, 25 noiembrie 1928, p. 1501.

Goga plasa în tranșee sufletul strămoșesc întrupat vremelnic în fostul primar al capitalei. Concluzia este optimistă, acest suflet strămoșesc nu doar că supraviețuiește, dar are potențialul de a deveni mai puternic pentru că supraviețuirea sa este plătită cu sânge: „Filipescu nu moare și după vărsarea de sânge el se va ridica mai puternic”³⁰.

Ca la Nae Ionescu, valoarea individului este măsurată în funcție de capacitatea de a se topi în acest tot colectiv. Iar cei mai buni dintre noi nu sunt, de fapt, decât o replică a acestui nucleu ancestral, care nu se schimbă, nu moare și nu poate fi împrumutat.

La fel de important, Goga explică popularitatea de care se bucură generalul Averescu și fostul primar Filipescu în rândul maselor drept efect al recunoașterii, poate inconștiente, a „glasului sângelui”. Asemenea unei puteri mistice, afirma Goga într-un articol din 1927, glasul sângelui acționează ca „o forță elementară țâșnită din adâncurile pământului”³¹ și face ca personalitatea generalului să fie recunoscută de popor, iar acesta să caute călăuzirea sa. Rezultatele alegerilor din 1927 ne oferă o altă imagine a popularității generalului Averescu, dar Octavian Goga nu pare a fi interesat de statistici și procente.

Același tip de argument este utilizat de Goga atunci când discută răscoala lui Horea sau procesele în care sunt judecați Ion Moța și Corneliu Zelea Codreanu³². Prin toți vorbește, de fapt, instinctul național și de aceea prin faptele lor se afirmă adevărurile organice ale neamului.

Așa cum arătam, acest instinct al diferențierii de rasă este cel care a asigurat, de-a lungul istoriei, supraviețuirea neamului, iar el s-a tradus într-un „legitim egoism al oamenilor de-un sânge”³³, „un sacru egoism național”³⁴. În această grilă de citire a realității străinul se confundă, în mod necesar, cu dușmanul³⁵, cel ce trebuie să rămână dincolo de granițele comunității de apartenență. Unitatea statală se

30. *Ibidem*, p. 1502.

31. Octavian Goga, „Prefață”, în *Uzurparea de la 4 iunie 1927 în lumina discursurilor și declarațiilor D-lui General Al. Averescu*, ed. cit., p. VI.

32. Octavian Goga, „Un caz de conștiință”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 71; Octavian Goga, „Luați aminte!”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 85.

33. Octavian Goga, „Internaționala verde”, loc. cit., p. 1454.

34. Octavian Goga, „Idea națională”, *Țara noastră*, an III, nr. 2, 14 ianuarie 1923, p. 49. Pentru aceeași idee vezi și Octavian Goga, „Idea națională. Conferință în fața studenților universitari din Cluj”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 43.

35. Octavian Goga, „Internaționala verde”, loc. cit., p. 1454.

fundamentează pe un patrimoniu etnic și este explicată de Goga ca realizare a unui testament ancestral³⁶. Mai mult, acest caracter organic al neamului face ca orice infiltrație străină să fie anihilată în mod natural prin acțiunea unui soi de sistem imunitar: „Nicio infiltrație bastardă nu se putea introduce în acest microcosm bine îngrădit ca să-l dizolve, orice corp străin se topea în lumea lui de simțire”³⁷. Această reacție naturală, instinctiv manifestată în fața străinului face ca încă de la începuturi „aluatul inițial” să rămână nealterat³⁸. Dând glas acestui sentiment al diferențierii de rasă, poporul român a rămas loial naturii sale ancestrale și, astfel, ne-am putut păstra specificitatea de-a lungul întregii istorii.

Urmând un punct de vedere asemănător cu cel propus de A.C. Cuza în *Naționalismul în artă*, Goga pledează și el pentru o artă eminentamente națională. Străinul de neam este structural inadaptat pentru a produce cultură națională. Datul biologic lasă urme asupra producției artistice, iar cel de alt neam va crea opere ce aparțin, în fapt, altei lumi. În pictură, bunăoară, rezultatele unui astfel de demers sunt „pânze zugrăvite de un penel străin, de-o retină care vine din altă lume”³⁹. La Goga, culturile nu se pot întâlni, iar multiculturalitatea este aproape o formă de blasfemie, popoarele și lumile simbolice ce le poartă cu ele nu sunt doar diferite, ci sunt predestinate să rămână așa. Imposibilitatea acestei întâlniri funcționează în ambele direcții: pictorul, bunăoară, va vorbi mereu o altă limbă a unei alte lumi. Această limbă rămâne incomprehensibilă pentru cei de aici; iar natura va refuza să i se dezvăluie tocmai pentru că recunoaște în el un străin: „(...) nou-veniți, cărora tainele naturii nu li se dezvelesc și cărora nu li s-a spovedit niciun copac din pădurile noastre”⁴⁰.

În același mod, Goga declară literatura română cu necesitate națională, cu alte cuvinte, avându-i ca reprezentanți legitimi doar pe românii de sânge. Literatura este, astfel, sinteza neamului, iar producțiile literare, în ciuda unei aparente diversități, oferă, în fapt, „tabloul sintetic al

36. Octavian Goga, „După zece ani”, *Țara noastră*, an V, nr. 31, 3 august 1924, pp. 958-959.

37. Octavian Goga, „Honoris causa”, în *idem*, *Naționalismul dezrobitor. Permanența ideii naționale*, ed. cit., p. 454.

38. *Ibidem*.

39. Octavian Goga, „Idea națională. Conferință în fața studenților universitari din Cluj”, în *idem*, *Mustul care fierbe*, ed. cit., p. 46.

40. *Ibidem*, pp. 46-47.